

Kuşatılan Bir Ülkenin Kuşatan Ordusu: İspanya Basınına Göre Kûtü'l-Amâre Zaferi

Mehmet GÜNDÜZ

Dr., Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara

E-Mail: mehmetgunduzdr@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4642-4189

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 01.11.2021 Kabul Tarihi / Accepted: 19.11.2022

ÖZ

GÜNDÜZ, Mehmet, **Kuşatılan Bir Ülkenin Kuşatan Ordusu: İspanya Basınına Göre Kûtü'l-Amâre Zaferi**, CTAD, Yıl 18, Sayı 36 (Güz 2022), s. 669-696.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti aynı anda birçok cephede savaşmak zorunda kalmıştır. Bu cephelerden biri de Irak Cephesi'dir. Basra Körfezi'ne yoğun ilgi gösteren İngiltere, savaşın başlamasından kısa bir süre sonra buraya asker göndermiştir. Osmanlı Devleti'nin bölgedeki kuvvetlerinin azlığından da faydalanan İngiltere kısa sürede Basra bölgesini tamamen kontrol ederek Bağdat'ı almak için harekete geçmiştir. Osmanlı Devleti'nin bölgeye yeni kuvvetler sevk etmesiyle birlikte taraflar arasında birçok çatışma yaşanmıştır. İngilizlerin ilerleyişini durduran Osmanlı birlikleri Kûtü'l-Amâre'de onları kuşatmış, yaklaşık beş aylık kuşatmadan sonra İngilizler teslim olmak zorunda kalmıştır. Bu olay Çanakkale Zaferi'nden sonra Türklerin İngilizlere karşı kazandığı ikinci önemli zafer olmuştur. Bu çalışmada Kûtü'l-Amâre'de yaşanan gelişmelerin İspanya basınına nasıl yansdığı, basının olaylara nasıl yaklaştığı irdelenmiştir. Doküman analizi yönteminin kullanıldığı bu çalışma kapsamında dönemin İspanya basını incelenmiştir. İspanya'nın savaşta tarafsız bir ülke olması basın için daha özgür bir haber ortamı oluşturmuş olsa da

İspanya basının objektif davrandığı söylenemez. Kûtü'l-Amâre'deki Türk başarısını Almanların hazırlıklarına bağlama eğiliminde olan İspanya basını bölgedeki Türk-İngiliz çatışmasıyla ilgili birçok detayı okuyucularıyla paylaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: İspanya Basını, Kûtü'l-Amâre, Irak Cephesi, Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti, İngiltere.

ABSTRACT

GÜNDÜZ, Mehmet, **Besieging Army of a Besieged Country: The Kutu'l-Amare Victory According to the Spanish Press**, CTAD, Year 18, Issue 36 (Fall 2022), pp. 669-696.

The Ottoman State had to fight on many fronts at the same time in the World War I. One of these fronts was the Iraqi Front. Britain, which had great interest in the Persian Gulf, sent troops here shortly after the start of the war. Taking advantage of the scarcity of the Ottoman State's forces in the region, Britain took action to seize Baghdad by completely controlling the Basra region in a short time. After the Ottoman State sent new forces to the region, there were many conflicts between the parties. The Ottoman troops, who stopped the advance of the British, besieged them in Kutu'l-Amare, and after a siege of about five months, the British had to surrender. This event was the second important victory of the Turks against the British after the Gallipoli Victory. This study scrutinizes how the developments in Kutu'l-Amare were reflected in the Spanish press and how the press approached the events. Within the scope of this study, in which the document analysis method is used, the Spanish press of the period is examined. Although Spain's neutrality in the war created a freer news media for the press, it cannot be said that the Spanish press acted objectively. The Spanish press, which tended to attribute the Turkish success in Kutu'l-Amare to the German preparations, shared many details about the Turkish-British conflict in the region, with their readers.

Keywords: Spanish Press, Kutu'l-Amare, Iraqi Front, World War I, Ottoman State, Britain.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkasya, Suriye-Filistin, Irak, Kanal, Hicaz-Yemen ve Çanakkale başta olmak üzere aynı anda birçok cephede savaşmak zorunda kalan Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleri tarafından neredeyse her yönden kuşatılmıştır. Mezopotamya'daki zengin petrol yataklarına sahip olmak isteyen İngiltere, Almanların Bağdat Demir Yolu'nu inşa etmeleri üzerine Hint Okyanusu'nda kuvvetli bir devletin bulunmasını istemediğinden Birinci Dünya

Savaşı başladığında bölgeyi kontrol etmek için hemen harekete geçmiştir.¹ İngilizler, Mezopotamya topraklarının ele geçirilmesini Güney Arabistan'a hâkim olmak için elzem görmüşlerdir.² Bölgenin Müslümanlar açısından birçok önemli mekâna sahip olması sebebiyle İngilizler, bu yerlerin Müslüman dünyasını kontrol etmede kolaylık sağlayacağını da düşünmüşlerdir.³ İngilizlerin Irak Cephesi'ni açmalarının bir diğer sebebiyse İtilaf kuvvetleri Çanakkale Boğazı'na saldırırken Osmanlı Devleti'nin dikkatini dağıtmak ve onların kuvvetlerini bölmektir.⁴

Savaş başladığında Osmanlı Devleti'nin Irak'ta yeterince kuvveti ve silahı bulunmadığı gibi savaş başladıktan sonra da buradaki bazı kuvvetler başka yerlere nakledilmiştir.⁵ Bu durum Irak'ın askerî olarak neredeyse boş bırakıldığı anlamına gelmekteydi.⁶ Osmanlı Devleti, bölgedeki Müslümanları cihat çağrısı altında toplayarak Afganistan ve İran ile birlikte İngiltere'ye karşı bir blok kurmayı planlamış; fakat İngilizlerin cihat çağrısını tesirsiz kılmak için izlediği karşı propaganda Araplar arasında oldukça etkili olmuş; İran ise tarafsızlığını ilân etmiştir.⁷ İngiltere, ayrıca bölgede kendisine karşı bir ittifakının gerçekleşmemesi için önlemler almış ve Şattü'l-Arab'a askerî kuvvet sevk etmiştir.⁸

¹ Figen Atabey, "Öncesi ve Sonrası ile Osmanlı'nın Kut'ül-Amâre Zaferi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt X, Sayı 53, 2017, s. 205; Tarık Saygı, *İngiliz Generali Townshend ve Türkler*, Paraf Yayınları, İstanbul, 2011, s. 46.

² Hüner Tuncer, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu, Osmanlı İmparatorluğu ve Birinci Dünya Savaşı*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011, s. 79.

³ Geniş bilgi için bk. Ahmet İzzet Paşa, *Feryadm*, Cilt I, Nehir Yayınları, İstanbul, 1992.

⁴ *ABC*, 19 Şubat 1916, s. 3.

⁵ Mehmet Kenan, *Büyük Harbde İran Cephesi*, Cilt I, Büyük Erkân-ı Harbiye Reisliği Ankara Matbaası, 1928, s. 59-60; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, IX*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, s. 485; Taş, N. Fahri Taş, "Selmân-ı Pâk Meydan Muhârebesi", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE)* Cilt XI-II, 2018, s. 101-125; Serdar Sakin, "Birinci Dünya Savaşı'nda Irak Cephesinde Osmanlı Devleti ile İngiltere Arasındaki Çarpışmalar (1915)", *Akademik Bakış*, Cilt IV, Sayı 7, Kış 2010, s. 135.

⁶ Mahir Küçükvatan, "İngiliz Basımında Osmanlı'nın Kut'ül-Amare Zaferi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)*, Cilt XIII, Sayı 26, Bahar 2013, s. 56.

⁷ Taş, agm., s. 104-106.

⁸ Frederick James Moberly, *Irâk Seferi*, (Çev. Binbaşı Cemal), Cilt II, İstanbul, 1928, s. 86.

1914 yılının Eylül ayında İngiliz gambotları ve harp gemileri Şattü'l-Arab ve Fav ölerinde Osmanlı karasularını ihlal etmeye başlamıştır.⁹ Bunun üzerine, Osmanlı Devleti İngiliz gemilerinin bölgeden uzaklaşmasını istemiş ve gerekli tedbirleri uygulamaya geçireceği konusunda İngiliz Hükümeti'ni uyarmıştır.¹⁰ Ne var ki, kısa süre içerisinde İngilizlerin bu bölgeye asker çıkarma niyetinde olduğu anlaşılmıştır.¹¹ Nitekim Kasım 1914'te İngilizler Fav'a 3-4 bin kişilik bir askerî kuvvetle çıkarma yapmış, Abadan'a asker sevk etmiş ve gambotlarıyla Basra'nın 25 km yakınına kadar gelmişlerdir.¹² Bundan dolayı 5 Kasım'da Şattü'l-Arab'da Osmanlı Devleti ile İngilizler arasında şiddetli bir çatışma yaşanmıştır.¹³ 22 Kasım'da Basra'yı, 9 Aralık'ta Kurna'yı işgal eden İngilizler 38. Tümen Komutanı Albay Suphi Bey'i 400 askeriyile birlikte esir almıştır.¹⁴ İhmâli görülen Cavit Paşa görevden alınmıştır.¹⁵

Harbiye Nazırı Enver Paşa, Bingazi'de yerel aşiretlere komuta ederek İtalyanlara karşı birlikte mücadele ettiği Süleyman Askeri Bey'i yerel ahaliyi örgütleyerek İngilizlere karşı daha etkili bir mücadele vermesi ve Basra'yı geri alması için Irak Cephesi'ndeki kuvvetlerin başına getirmiştir.¹⁶ Süleyman Askeri Bey, 3 Ocak 1915'te Kurna'daki İngiliz askerlerine taarruz ederek onları geri püskürtmüştür.¹⁷ Süleyman Askeri Bey komutasındaki Osmanlı birliği 20 Ocak'ta Birinci Rota Muharebesi'nde İngilizlere karşı mücadele etmiş ve kendisi bu savaşta yaralanmıştır.¹⁸ İngilizler ise Şubat'ta Mısır'dan bölgeye yeni kuvvetler sevk etmiştir.¹⁹ Yaşanan gelişmeler üzerine İngilizler General Nixon'u

⁹ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti (DH. EUM.) 7. Şb. 1/46_3.*

¹⁰ *BOA, DH. EUM. 7. Şb. 2/28.*

¹¹ *BOA, DH. EUM. 4. Şb. 1/24.*

¹² *BOA, DH. EUM. VRK. 25/2.*

¹³ *BOA Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS.). 2108/6_20.*

¹⁴ *BOA Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi (DH.ŞFR) 454/151.*

¹⁵ Taş, agm., s. 109.

¹⁶ Ali İhsan Sabis, *Harp Hatıralarım (Birinci Cihan Harbi)*, Cilt II, Nehir Yayınları, İstanbul, 1990, s. 392.

¹⁷ Taş, agm., s. 110.

¹⁸ Fahri Belen, *Birinci Dünya Harbi, Türk Harbi, 1917 Yılı Hareketleri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1966, s. 21-23.

¹⁹ Sabis, *age.*, s. 393.

9 Nisan'da Irak kuvvetlerinin komutasına atamıştır.²⁰ Bölgedeki bazı aşiretlerin desteğine rağmen 11-12 Nisan'da yaşanan Şuaybe Muharebesi'nde Basra vilayetinin nerdeyse tamamı Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmıştır.²¹ Bu yenilgiyi gururuna yediremeyen Süleyman Askerî Bey'in 14 Nisan'da intiharı²² üzerine yerine Dördüncü Fırka Komutanı Miralay Nureddin Bey atanmış ve kendisi daha sonra Basra Valisi olarak tayin edilmiştir.²³ Bu tarihe kadar çoğunluğu yerli halktan oluşan Osmanlı birlikleri, İngilizler karşısında ağır yenilgilere uğrayarak devamlı olarak geri çekilmek zorunda kalmıştır.²⁴ Basra Körfezi ve Fırat çevresindeki çatışmalarda İngilizlere esir düşen toplam 1370 kişilik ilk Osmanlı esir kafilesi Burma'nın Thayetmyo kentindeki üsera kampına gönderilmiştir.²⁵

Bu çalışmada İngilizlerin Irak seferine başlamaları, Kûtü'l-Amâre'ye giden süreç, İngilizlerin Kûtü'l-Amâre'de kuşatılmaları ve sonrasında yaşanan gelişmelerin İspanya basınına nasıl yansdığı incelenmiştir. Ayrıca İspanya basınına Kûtü'l-Amâre Zaferi'ne giden yolda yaşanan olayları okuyucularına nasıl sundukları, daha çok hangi olayları okuyucularına aktardıkları, olaylara yaklaşım tarzları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmış, bu kapsamda incelenen gazete ve dergilere İspanya Millî Kütüphanesi (*Biblioteca Nacional de España*) bağlı olan *Hemeroteca Digital Arşivi* ile *ABC Madrid* gazetesinin arşivinden ulaşılmıştır.

İngilizlerin Kûtü'l-Amâre'ye Çekilmeleri

İngilizlerin bölgedeki nihai amacı Bağdat'ı ele geçirip bölgeyi kontrol altına almaktır. Basra bölgesinin güvenliğini sağlayamaya çalışan İngilizler bölgeyi yeni kuvvetlerle takviye etmiş ve General Barret'i görevden alarak yerine 22 Nisan'da General Townshend'i atamıştır. Kuzeye doğru ilerleme emri alan²⁶ Townshend komutasındaki 6. Hint Tümeni 3 Haziran'da Amâre'yi ele geçirmiştir.²⁷ Ortaya çıkan yeni durum karşısında Osmanlı Devleti, Bağdat Valisi Süleyman Nazif

²⁰ Tarık Saygı, *İngiliz Generali Townshend ve Türkler*, Paraf Yayınları, İstanbul, 2011, s. 52.

²¹ BOA, DH. ŞFR. 471/74_1a. (Osmanlı resmî belgesindeki bu bilgilerle bazı Türk araştırmacıların Arapların savaş meydanından kaçtıkları şeklindeki görüşü çelişmektedir.)

²² BOA, DH. ŞFR. 467/117.

²³ BOA, Bâbiâli Evrak Odası Evrakı (BEO). 4351/326325.

²⁴ Taş, agm., s. 111.

²⁵ BOA, HR. SYS. 2193/25.

²⁶ Küçükvatan, agm., s. 58; Saygı, *age.*, s. 52.

²⁷ BOA, DH. ŞFR, 473/131.

Bey'in yerine Basra Valisi, Irak ve Havalisi Kumandanı Miralay Nureddin Bey'i atamıştır.²⁸ 25 Temmuz'da ise 12. Tümen Komutanı General Gorringe Nasıriye'yi işgal edilmiştir.²⁹ Fakat ikmal sorunları yaşayan İngilizler Bağdat'a ilerlemek için acele etmemiştir. 23 Ağustos'ta General Townshend'e Kütü'l-Amâre'nin işgal edilmesi emri verilmiş ve Bağdat'ın alınmasının İstanbul'un alınması kadar önemli olduğu kendisine bildirilmiştir.³⁰ İngilizler 12 Eylül'de Kütü'l-Amâre ile Amara arasındaki Ali Garbi mevkiini işgal etmiştir. Ağır kayıplar veren Türkler kuzeydeki Aziziye şehrine doğru 28-29 Eylül gecesi geri çekilmek zorunda kalmıştır.³¹ Bu kayıplara rağmen Türk birliklerinin nizami şekilde geri çekilmesi, Dicle nehrinin sularının azalması neticesinde vapurların karaya oturması ve Müslüman Hint askerlerinin Türklere ateş etmek istememeleri sebebiyle İngilizler Türk kuvvetlerini ancak Aziziye'ye kadar takip edebilmiştir.³²

Bağdat ile Amare arasında Dicle Nehri'nin sol kıyısında, Fırat ile Dicle'yi birleştiren eski Şattülhay Kanalı'nın Dicle tarafındaki ağzının karşısında yer alan Kütü'l-Amâre'nin üç tarafının sularla çevrili olması burayı savunma açısından avantajlı hale getirmekteydi.³³ *La Correspondencia España*, Kütü'l-Amâre'nin stratejik önemine dikkati çekerek buraya sahip olmanın Şattül Arap'ı kontrol

²⁸ BOA, BEO, 4362/327084.

²⁹ *Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi (ATASE) Birinci Dünya Harbi (BDH.)* 3605-10-20-16; *La Época*, 5 Aralık 1915, s. 1.

³⁰ Charles V.F. Townshend, *Mezopotamya Seferim*, Çev. Gürol Koca), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 126-131.

³¹ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Irak-İran Cephesi 1914-1918, Cilt III, Kısım I*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1979, s. 369.

³² Müslüman Hint askerlerinin Türklerle savaşmak istememeleri İngilizler için bir sorun olmuştur. Nitekim 1914-1916 yılları arasında Müslüman Hint askerleri Kuzey Batı Hindistan bölgesinde yapılan Panislamist propagandanın da etkisiyle Türklerle savaşmamak için kitle halinde isyan etmiş ve kendilerini yaralamaya başlamışlardır. General Townshend bunu engellemek için askerlere tetik çektikleri parmaklarına kalın bir bez geçirmelerini emretmiş ve kendini yaralayan askerlere ağır cezalar vermiştir; bk. Taş, agm., s. 112; Nikolas Gardner, *Kütü'l-Amâre, Mezopotamya'da Bir Savaş (1915-1916)*, Çev. Mehtap Gün, Nesil Yayınları, İstanbul 2016, s. 152; Osman Akandere, "Kütü'l Amare'de Esir Alınan İngiliz Ordusundaki Hintli Müslüman Askerlerin Durumu", *Bellek*, Cilt I, Sayı 1, s.60; C. Townshend, *Irak Seferi ve Esaret*, Çev. Tarih-i Asker-i Osmanî Encümeni, Sadeleştiren Recep Ahıskalı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 402-404.

³³ Mustafa L. Bilge, "Kütü'l'amare", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, 2002, Cilt XXVI, s. 502.

etmek anlamına geldiğini yazmıştır.³⁴ 28-29 Eylül'de İngilizler, Türkler tarafından boşaltılan Kütü'l-Amâre'yi işgal etmiştir.³⁵ Osmanlı kuvvetleri toparlanmadan Bağdat üzerine ilerlemek amacıyla olan İngilizler 3 Ekim'de Bağdat'a sadece 80 kilometre uzaklıkta bulunan Aziziye şehrini de ele geçirmiştir. Osmanlı Devleti'nin, aynı gün kurduğu VI. Ordu Komutanlığı'na atanan Alman Mareşal Von der Goltz, 7 Aralık'ta Bağdat'a gelerek görevine başlamıştır.³⁶ Osmanlı kuvvetleri Aziziye ile Bağdat arasında yer alan Sahabe Selmân el-Fârisî'nin türbesinin bulunduğu ve Selman-ı Pak adıyla anılan bölgede toparlanmaya başlamıştır.³⁷

İngiltere Irak Kuvvetleri Komutanı General Nixon, 14 Kasım 1915'te General Townshend'e Bağdat harekâtına başlama emrini vermiştir.³⁸ 22-25 Kasım tarihlerinde Bağdat'a 28 km uzaklıktaki Selman-ı Pak (Ctesiphon) da yaşanan muharebeler sırasında Osmanlı birlikleri 6. Hint Tümeni'ne karşı büyük bir zafer kazanmıştır. *El Correo Español* gazetesinden Taube, bu savaşın belirleyici olmadığını yazarak, İngiltere için utanç verici olarak nitelendirmiştir. Dicle üzerinde seyrüseferin mümkün olduğunu söyleyen Taube, İngilizlerin toprakların koruması altında Bağdat'a doğru ilerlediklerini aktarmıştır.³⁹ 3 Aralık'ta Kütü'l-Amâre'ye geri çekilmek zorunda kalan İngilizler taşıyamadıkları erzak ve cephanelerinin Türklerin eline geçmemesi için Dicle nehrine atmıştır.⁴⁰ İngilizlerin Türkler karşısında beklemedikleri bir yenilgi aldığını görülmektedir.

6 Aralık 1915'te Londra'dan aktardığı haberinde *Heraldo Militar* Selman-ı Pak Muharebesi'nde toplam İngiliz zayıyatının 4.307 kişi olduğunu yazmıştır.⁴¹ Aynı

³⁴ *La Correspondencia España*, 21 Ocak 1916, s. 1.

³⁵ *ATASE*, BDH. 549-2133-004.

³⁶ Zekeriya Türkmen, "Birinci Dünya Harbinde Irak Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi", *1914'ten, 2014'e 100. Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak Uluslararası Sempozyumu 20-21 Kasım 2014*, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, 2014, s. 408.

³⁷ Yusuf Hikmet Bayur, Townshend'in dini inançlar nedeniyle Müslüman Hintli askerler arasında oluşabilecek düzensizlikleri önlemek için Selman-ı Pak olarak bilinen bölgenin adını Helenistik dönemdeki adı olan Ctesiphon ile değiştirdiğini ileri sürmüştür. İspanya Basını da yayınlarında bu adı kullanmıştır; bk. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt III, Kısım 3, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s. 101).

³⁸ Küçükvatan, agm., s. 60-61.

³⁹ Taube, "El Retroceso Ingles En Mesopotamia(İngilizlerin Mezopotamya'da Geri Çekilmesi)", *El Correo Español*, 7 Aralık 1915, s. 1.

⁴⁰ *La Época*, 5 Aralık 1915, s. 1; Tarık Saygı, *age.*, s. 67.

⁴¹ *Heraldo Militar*, 6 Aralık 1915, s. 1.

gazete 9 Aralık'ta yayınladığı başka bir haberde ise bu sayıyı 643'ü ölü, 3.350'si yaralı ve 300'ü kayıp olmak üzere 4293 olarak vermiştir.⁴² *Ilustración Artística* İngilizlerin kaybını 4.500 asker, iki silahlı bot, iki nakliye ve birkaç uçak olarak vermiştir.⁴³ Türk arşiv kaynaklarına göre ise bu kayıp 4593'tür.⁴⁴ Verilen sayılar farklılar gösterse de İngilizlerin Selman-ı Pak Muharebesi'nde ağır kayıplar verdiği görülmektedir. İngilizlerin Türkler karşından yenilgiye uğrayıp geri çekilmeleri İspanya basınının dikkatini celp etmiştir.

Kûtü'l-Amâre Kuşatması

Selman-ı Pak Muharebesi'nde kuvvetlerinin yarısını kaybeden ve Kûtü'l-Amâre'de destek kuvvetlerini beklemeye karar veren General Townshend, Türklerin uzun süre takibe devam edemeyeceklerini düşünerek burada Türk kuvvetleri tamamen imha etme niyetindedir.⁴⁵ Fakat 5 Aralık 1915'te Türk kuvvetleri Townshend'a bağlı birliklerin diğer İngiliz birlikleriyle bağlantısını kesmiştir. Ne var ki Albay Nureddin Bey'in 8 Aralık tarihli teslim olma çağrısını da reddetmiştir.⁴⁶ Bunun üzerine Türk birlikleri Kut kuşatması tamamlayarak kasabaya şiddetli bombardımana ve taarruza başlamıştır.⁴⁷ İki aylık yiyecekleri olan İngilizler kuşatmanın en fazla bir ay süreceğini düşündükleri için başlarda kuşatmadan çok fazla endişe duymamışlardır.⁴⁸ Bununla birlikte İngilizler mevcut bütün hububatın satın almıştır. Kasabada 5.000–6.000 kişiyi 3 ay kadar besleyecek yeterli erzak vardı.⁴⁹

İngilizler Aralık ayının başlarında Mezopotamya'da çeşitli operasyonlar yürütmek zorunda kalmıştır. Herr Taube, Türklerin yardıma gelen İngiliz birliklerine izin vermeyeceğini ve İngilizlerin teslim olacağını iddia etmiştir.⁵⁰ Yazarın bu öngörüsü ilerleyen günlerde gerçekleşmiştir. Mezopotamya'daki

⁴² *Heraldo Militar*, 9 Aralık 1915, s. 2.

⁴³ *Ilustración Artística*, 13 Aralık 1915, s. 829.

⁴⁴ *ATASE BDH*, 551.2140.102-1.

⁴⁵ C. Townshend, *Mezopotamya Seferim*, s. 295-296.

⁴⁶ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi*, s. 447.

⁴⁷ İsmet Üzen, "Türklerin Kûtü'l-Amâre Kuşatması Sırasında İngiliz Ordusunda Bulunan Hintli Askerlerin Tutumu (Aralık 1915-Nisan 1916)", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 2-3, 2008, s. 86; Küçükvatan, agm., s. 63-64.

⁴⁸ Saygı, *age.*, s. 73.

⁴⁹ C. Townshend, *Irak Seferi ve Esaret*, s. 359-360.

⁵⁰ Herr Taube, "El Sitio de Kut El-Amara (Kûtü'l-Amâre Kuşatması)", *El Correo Español*, 21 Ocak 1916, s. 1.

mücadeleyi değerlendiren İspanya Basını Türklerin beklenmedik bir şekilde düşman mevzilerine saldırdığını, mühimmat yüklü bir gemiye el koyduğunu, bazı askerleri esir aldığını ve İngilizlerin yaşadıkları yenilgiyi kendi vatandaşlarından saklamaya çalıştıklarını kaydetmiştir.⁵¹ Lloyd George İngiliz gazetelerine beyanatında General Townshend'in 3 Aralık 1915'te Kütü'l-Amâre'ye ulaştığını 9, 10 ve 11 Aralık'ta ise Türklerin ciddi saldırılarını püskürtmek zorunda kaldığını açıklamıştır.⁵²

Türk askerlerinin Kütü'l-Amâre'de bir İngiliz karakolunu ele geçirdiğini aktaran *El Globo* İngilizlerin 700'den fazla, Türklerin ise 200 kişiden az kayıp verdiğini yazmıştır.⁵³ Londra'dan yapılan resmî bir açıklamada ise Türklerin büyük kayıplarla püskürtüldüğü ileri sürülmüştür.⁵⁴ *La Correspondencia de España* ise Nureddin Bey'in İngilizleri şehirde kuşatmaya çalıştığını haber vermiştir.⁵⁵ İlerleyen günlerde İspanya basınına kayıplarla ilgili yeni bilgiler yansımıştır. Haberlerde Türklerin inşaat kerestesi yüklü dört mavnayı ele geçirdikleri ve İngilizlerin 1.000 ila 2.000 askerini kaybettiği söylenmiştir.⁵⁶ *La Correspondencia de España* da bu kayıpların 1.127 kişi olduğunu aktarmıştır.⁵⁷ İspanya basının Londra'dan aktardığı haberlere göre 24-25 Aralık gecesi taraflar arasında şiddetli çatışmalar yaşanmış ve çatışmalarda İngilizlerin ölü ve yaralı olarak 190, Türklerin ise 700 kayıp yaşadığı iddia edilmiştir.⁵⁸ Kayıplarla ilgili farklı rakamların gazetelerde yer almasının sebebi kullanılan kaynakların farklılığından kaynaklanmaktadır.

Almanya'nın Norden şehrinden aldığı bilgilere dayandığı haberlerde *La Epoca* bölgede İngilizlere karşı kuşatma hareketinin ve bombardımanın devam ettiğini, Türklerin İngilizlerin yardım girişimlerini engellediği aktarmıştır.⁵⁹

⁵¹ *El Globo*, 7 Aralık 1915, s. 2; *Heraldo Madrid*, 7 Aralık 1915 s. 1; *El Imparcial*, 9 Aralık 1915, s. 4.

⁵² *El Correo Español*, 23 Mart 1916, s. 2; *El Globo*, 23 Mart 1916, s. 2; *La Epoca*, 23 Mart 1916, s. 1.

⁵³ *El Globo*, 14 Aralık 1915, s. 2.

⁵⁴ *La Manana*, 15 Aralık 1915, s. 2.

⁵⁵ *La Correspondencia de España*, 16 Aralık 1915, s. 2.

⁵⁶ *La Epoca*, 17 Aralık 1915, s. 2; 18 Aralık 1915, s. 2; 20 Aralık 1915, s. 2; *El Imparcial*, 18 Aralık 1915, s. 2; *El Correo Español*, 20 Aralık 1915, s. 2.

⁵⁷ *La Correspondencia de España*, 23 Aralık 1915, s. 2.

⁵⁸ *El País*, 27 Aralık 1915, s. 2; *Herolda Militar*, 29 Aralık 1915, s. 2.

⁵⁹ *La Epoca*, 27 Aralık 1915, s. 1; 29 Aralık 1915, s. 1; 5 Ocak 1916, s. 2.

İspanya Basını Londra'dan aktardığı haberlerde ise Türklerin 27-28 Aralık gecesi İngilizlere saldırdığını yazmıştır.⁶⁰ Aralık ayı boyunca taraflar arasında şiddetli çatışmaların yaşandığı görülmektedir. Bu çatışmalarda verilen kayıplara rağmen tarafların ciddi bir ilerleme kaydedemedikleri anlaşılmaktadır. Bu durum Türklerin savaş taktiklerinde değişikliği beraberinde getirmiştir. Kütü'l-Amâre'nin kolayca ele geçirilemeyeceğini gören Türkler, büyük saldırılardan vazgeçerek şehrin kuşatılmasına karar vermiştir.⁶¹ Basına yansıyan haberlerde İngilizlerin beklemedikleri bir mukavemetle karşılaştıkları da anlaşılmaktadır.

Kütü'l-Amâre Muharebeleri (6 Ocak 1916 -22 Nisan 1916)

Yardım amacıyla 1 Ocak 1916'da Hindistan'dan Ali Garbi'ye gelen İngiliz General Sir Fenton Aylmer, aynı hafta içinde Kütü'l-Amâre yakınlarındaki Türk birliklerine saldırmıştır. Bu dönemde hem Türk hem de İngilizlerin komuta kademelerinde değişiklikler yaşanmıştır. Goltz Paşa ile anlaşmazlık yaşayıp istifa eden Nurettin Bey'in yerine Albay Halil Bey atanmıştır. Halil Bey, Nureddin Bey'in planını devam ettirerek çevreden gelecek yardımları engellemeye çalışmıştır. İngilizler ise General Nixon'ı görevden alarak yerine General General Percy Lake'i tayin etmiştir.⁶² Tarafların istedikleri sonuçları alamamaları ve cephedeki komutanlar arasında yaşanan görüş ayrılıkları bu değişikliklerde etkili olmuştur.

Kütü'l-Amâre'de kuşatma altında olan İngilizler, 6 Ocak gecesi çeşitli noktalarda çıkmaya çalışmış ancak başarılı olamamışlardır.⁶³ *El Siglo Futuro* ve *El Globo* gazeteleri Londra'dan aktardıkları haberlerde İngilizlerin Türk süvari saldırılarını durdurduğu yazmıştır.⁶⁴ Reuters Ajansı da General Townshend'in yeterli malzemeye sahip olduğunu ve birliklerinin moralinin yerinde olduğunu aktarmıştır.⁶⁵ *La Epoca* ve *El Imparcial*'in Almanya'nın Nauen şehrinde aktardığı haberlere bakıldığında İngilizlerin kuşatma altındaki birlikleri kurtarma

⁶⁰ *El Siglo Futuro*, 2 Ocak 1916, s. 2; *La Epoca*, 2 Ocak 1916, s. 2; *La Correspondencia de España*, 2 Ocak 1916, s. 2.

⁶¹ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi*, s. 462.

⁶² Küçükvatan, agm, s. 67, N. Fahri Taş, "Kütü'l-Amâre Zaferi'nin Siyasi Sonuçları", *Kütü'l Amâre Zaferi'nin 100. yılı münasebetiyle I. Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi Uluslararası Sempozyumu: Bildiriler*, Mardin, 28-29 Nisan 2016, Yay. Haz. Orhan Neçare, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2016, s. 487.

⁶³ *El Siglo Futuro*, 12 Ocak 1916, s. 2; *El Imparcial*, 13 Ocak 1916, s. 2; *La Correspondencia de España*, 13 Ocak 1916, s. 2.

⁶⁴ *El Siglo Futuro*, 14 Ocak 1916, s. 2; *El Globo*, 15 Ocak 1916, s. 2.

⁶⁵ *El Imparcial*, 25 Ocak 1916, s. 2.

girişiminin tamamen başarısız olduğu ve İngiliz askerlerinin yalnızca on beş günlük erzaklarının kaldığı anlaşılmaktadır.⁶⁶ Tarafların yaptıkları açıklamalara bakıldığında savaşın gidişatının kendileri için iyi göstermeye çalıştıkları görülmektedir.

1916'nın ilk aylarında Türkler ile İngilizler arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır.⁶⁷ Bu çatışmalarda Türk birlikleri İngiliz kuvvetlerine ağır zayıat vermiştir. 20-21 Ocak'ta yaşanan Birinci Felâhiye Muharebesi'nde Türk mevzilerine saldıran İngilizler başarısız olmuş ve 3.000 askerini kaybetmiştir.⁶⁸ Türkler, büyük kayıplara uğrayan İngilizlerin Irak cephesinde yeni saldırılara kalkışmaya cesaret edemeyeceğini düşünüyorlardı.⁶⁹ Bu durum karşısında İngilizlerin Irak Ordusu Komutanı General Lake, 28 Ocak'ta Aylmer'in yükünü hafifletmesi için 12. Tümen Komutanı Tümgeneral George Gorringe'i Dicle Kolordusunun yeni kurmay başkanı olarak atamıştır.⁷⁰

Çatışmaların devam ettiği bir ortamda durumunu yeniden gözden geçiren Townshend, kuşatmanın uzayacağını öngörerek askere dağıtılan yiyecek miktarını yarıya indirmiştir.⁷¹ Ayrıca kendilerine destek olmaya çalışan General

⁶⁶ *La Época*, 18 Ocak 1916, s. 2; *El Imparcial*, 19 Ocak 1916, s. 2.

⁶⁷ *La Época*, 12 Şubat 1916, s. 2; *El País*, 13 Şubat 1916, s. 2; *El Siglo Futuro*, 13 Şubat 1916, s. 2; *La Correspondencia de España*, 13 Şubat 1916, s. 2.

⁶⁸ *El Imparcial*, 26 Ocak 1916, s. 1; *La Época*, 26 Ocak 1916, s. 1.

⁶⁹ *La Época*, 27 Ocak 1916, s. 1; *BOA*, HR. MTV. (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Hariciye Nezareti Mütenevvia Kısmı Evrakı). 768/6_11.

⁷⁰ Atabey, agm., s. 209.

⁷¹ General Townshend başlarda yardım kuvvetleriyle birleşeceklerini düşündüğünden Kütü'l-Amâre'deki askerlerin fiziksel güçlerini korumaları için başlarda tayınları fazla verilmiştir. Ancak kuşatmanın uzamasıyla tayınlar azaltılmıştır. Hint askerlerinin tayınları ise İngiliz askerlerinden daha az verilmiştir. Etin bitmesi üzerine sadece hububat ile beslenmeleri durumunda askerlerin bitkin düşeceklerini göz önüne alan General Townshend, askerlere at eti yedirmeye başlamıştır. Ancak İngiliz askerleri at eti yerken Hintli askerler at eti yemek istemişlerdir. Bunun üzerine Townshend, Alymer aracılığıyla savaş şartlarında at eti yenmesine mani olmadığını dair Hindistan'dan bir fetva almıştır. Fakat İngiliz askerlerinin büyük kısmının durumu oldukça kötüydü. İngiliz yardım kuvvetleri sızlıklar nedeniyle ilerleyemezken Townshend'in birlikleri uzayan otlardan yemek yapmaya çalışmışlardır. Yiyecek sıkıntısının etkisiyle askerler arasında iskorpit ve dizanteri gibi hastalıklar artmaya başlamıştır. Hastalık ve açlıktan her gün yaklaşık 15 kişi ölmekteydi. İngilizler, Kütü'l-Amâre'deki askerlerine yardım ulaştırmak için uçak ve vapurlardan yararlanmak istemişlerdir. Ancak Türk birliklerin saldırıları bu yardımları büyük oranda engellemiştir; bk. *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi*, s. 766; C. Townshend, *Irak Seferi ve Esaret*, s. 452, 474-493, 591; Üzen, agm., s. 90; Said Olgun-

Aylmer'in komuta ettiği birliği beklemeye başlamıştır.⁷² 5 Şubat'ta yeni bir saldırıda bulunan İngilizler Türkler tarafından püskürtülmüş ve bir Türk uçağı Kûtü'l-Amâre'de bulunan İngiliz mevzilerine 12 bomba atarak büyük hasara yol açmıştır.⁷³ İspanya basınının Londra'dan aktardığı haberlere göre İngiliz Savaş Bakanlığı bu saldırıları kabul etmiş ancak hasar almadıklarını iddia etmiştir.⁷⁴ *El Correo Español*, General Townshend'in kendisini önce Ctesiphon'da yenen ve sonra onu Kûtü'l-Amâre'de kuşatan Türklerle teslim olacağını ileri sürmüştür.⁷⁵ İlerleyen günlerde bu öngörünün gerçekleştiği görülmektedir.

8-9 Mart'ta yaşanan Sabis Muharebesi'nde ise Osmanlı birliklerinin kaybı 1230 kişi iken İngilizlerin kaybının 3000 kişiyi geçtiği bilinmektedir.⁷⁶ Nitekim Halil Bey, 10 Mart'ta Townshend'e gönderdiği mektupta "*Kurtarılmanız için muhtemel vasıta görmüyorum. Mültecilerin ifadelerine göre erzaksız kaldığımız ve kıtaatımız arasında hastalıkların icrayı hüküm sürdüğünü anlıyorum. Kut'taki mukavemetinize devam etmek veya mütemadiyen artmakta bulunan kuvvetlerime teslim olmak hususunda serbestsiniz...*" diyerek teslim olmasını istemiştir.⁷⁷ Bu teklifi reddederek saldıran ve birkaç noktayı ele geçirmeyi başaran İngilizler, Türk birliklerinin karşı saldırıları sonucu düzensiz bir şekilde geri çekilmiş ve çok sayıda kayıp vermiştir.⁷⁸ İngilizlerin 21-23 Mart'ta Türklerin Kûtü'l-Amâre'yi bombaladığı ve kayıplarının az olduğunu açıkladığı günlerde⁷⁹ İngiliz Kralı General Townshend'e gönderdiği mesajında "*Komutanınız altındaki birliklerin sayısal olarak üstün düşmanlara karşı direndikleri cesur mücadeleyi hayranlıkla takip ediyorum.*" diyerek onları cesaretlendirmeye çalışmıştır.⁸⁰ *El Siglo Futuro*, *Tasvir-i Eşkâr*'dan

Resul Babaoğlu, "Dönemin Kaynaklarına Göre Kutü'l Amare Zaferi (Toplu Bir Değerlendirme)", *Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, Cilt XXXIX, Sayı 67, 2020, s. 489.

⁷² *El Siglo Futuro*, 8 Şubat 1916, s. 2; *La Correspondencia de España*, 9 Şubat 1916, s. 3; *El Globo*, 19 Mart 1916, s. 2.

⁷³ *Manchester Evening News*, 07 Şubat 1916, s. 4; *El Siglo Futuro*, 17 Şubat 1916, s. 2.

⁷⁴ *La Época*, 23 Şubat 1916, s.1; *El Globo*, 24 Şubat 1916, s. 2; *El Imparcial*, 25 Şubat 1916, s. 2.

⁷⁵ *El Correo Español*, 23 Mart 1916, s. 1.

⁷⁶ Sabis, *age.*, s. 155.

⁷⁷ Halil Paşa, *İttihat ve Terakki'den Cumhuriyete Bitmeyen Savaş*, Yay. Haz. M. Taylan Sorgun, 7 Gün Yay., İstanbul, 1972, s. 170-171.

⁷⁸ *El Siglo Futuro*, 23 Mart 1916, s. 2.

⁷⁹ *La Época*, 26 Mart 1916, s. 2; *El Correo Español*, 27 Mart 1916, s. 2; *El Liberal*, 27 Mart 1916, s. 2; *La Correspondencia de España*, 21 Mart 1916, s. 3, 27 Mart 1916, s. 3.

⁸⁰ *El Globo*, 2 Nisan 1916, s. 2.

alıntılıdığı haberde Irak cephesinden General Aylmer'in Kûtü'l-Amâre'yi kurtarma girişimlerinin İngilizlere 7000 kişiye mal olduğunu, Türk zayıflığının ise toplam 350 kişi olduğunu aktarmıştır. Gazete, ayrıca İngiliz Lordlar Kamarası'nda Lord Bedesford'un, General Townshend'in başarısız İngiliz ilerlemesinden sorumlu olup olmadığını sorduğunu ve Mezopotamya'da bir İngiliz yenilgisinin Büyük Britanya'nın saygınlığını kaybetmesi anlamına geleceği sözlerini sayfalarına taşımıştır.⁸¹

İspanya Basını, İngiliz kaynaklarına dayandırdığı haberlerde General Townshend'in erzakının tükenmek üzere olduğunu, General Aylmer'in ona ulaşmasının mümkün olmadığını ve İngilizlerin Kafkasya'da ilerleyen Rus ordusundan askerlerinin kurtarılması konusunda destek beklediğini yazmıştır.⁸² Basın kötü hava koşullarını ve Dicle'de yaşanan selleri General Aylmer'in yerine atanan General Gorringe'nin önündeki engeller olarak sıralamıştır.⁸³ Nitekim Gorringe'nin idaresindeki İngiliz birlikleri Nisan 1916'da Felâhiye Savaşları olarak bilinen ve peş peşe gerçekleşen hücumlara rağmen Türk ordusunun savunma hatlarını aşır Kûtü'l-Amâre'de kuşatma altında bulunan Townshend'e yardım ulaştırmayı başaramadıklarını bilinmektedir.⁸⁴ Buna rağmen kuşatma altındaki askerlerin moralini yükseltmeye çalışmıştır.

Basında hava şartlarının tarafları oldukça zorladığı anlaşılmaktadır. *España*, değişen hava koşullarına değinerek Kûtü'l-Amâre'de kuşatılanların kaderine bugünlerde karar verilmesi gerektiği ve bunun tüm doğudaki İngiliz saygınlığı için önemli olduğu hatırlatmıştır.⁸⁵ Durumu hakkında endişe verici söylentiler gelen General Townshend'e yardım etmek için General Gorringe, olumlu seyreden havaları da fırsat bilerek emrindeki iki tümenle Türklere saldırmış ve Kûtü'l-Amâre'ye kalan mesafeyi üçte bir oranında azaltarak on kilometre kadar ilerlemiştir. İngilizler kuşatma altındaki askerlere uçakla sebze tohumlarının da yer aldığı erzakı ulaştırmaya çalışmış fakat rüzgârın etkisiyle erzakın çoğu Türk

⁸¹ *El Siglo Futuro*, 2 Nisan 1916, s. 1.

⁸² *La Correspondencia de España*, 5 Nisan 1916, s.3; *Heraldo Militar*, 5 Nisan 1916, s.2; *El Siglo Futuro*, 5 Nisan 1916, s. 3; *La Época*, 7 Nisan 1916, s. 2.

⁸³ *El Correo Español*, 9 Nisan 1916 s. 1; *El Globo*, 9 Nisan 1916 s. 2.

⁸⁴ Barış Metin, "Türk Basınına Göre Birinci Dünya Savaşı'nda Kutü'l Amâre Zaferi", *Kûtü'l Amâre Zaferi'nin 100. Yılı Münasebetiyle I. Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi Uluslararası Sempozyumu: Bildiriler*, Mardin, 28-29 Nisan 2016, Yay. Haz. : Orhan Neçare, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2016, s. 101.

⁸⁵ *España*, 13 Nisan 1916, s. 8.

tarafına düşmüştür.⁸⁶ Bunun üzerine gemiyle erzak göndermeye çalışan İngilizler bunda da başarısız olmuştur.⁸⁷ *El Día de Madrid*, Kütü'l-Amâre'de Şubat ortasında ciddi şekilde hissedilmeye başlanan yiyecek sıkıntısının giderek arttığını ve İngiliz askerlerinin teslim olduklarında oldukça zayıf olduklarını yazmıştır. Günde ortalama sekiz askerinin öldüğünü yazan gazete, İngilizlerin teslim olmadan önce topçu ve nakliyatta görev alan hayvanlar ile süvarilerin atlarını yemek için kestiklerini belirtmiştir. “*Katırlardan biri Hindistan sınırında üç sefer yapmış ve boynuna birkaç madalya takılmıştı. Kasap iki kez onu kesmekten kaçındı, ama sonunda onun da feda edilmesi gerekiyordu.*” diyen gazete, askerlerin katır etini at etine tercih ettiklerini yazmıştır. En ciddi mahrumiyetlerden birinin tütün eksikliği olduğundan bahseden gazete, askerlerin İngiliz Kızıl Haçı tarafından gönderilen kışlık elbiseler gelinceye kadar yazlık elbise giydiklerini kaydetmiştir.⁸⁸

İngiliz raporları Kütü'l-Amâre'deki askerlere yardıma giden birliklerin bataklıkları geçemediği için Türklerin şiddetli ateşine maruz kaldıklarından bahsetmiştir.⁸⁹ *El Correo Español*, çatışmalarda İngilizlerin büyük kapılar verdiğini ve Türk askerlerinin moralinin yerinde olduğu söylerken *El Siglo Futuro*, Kütü'l-Amâre'nin yakında Türklerin eline geçmesinin beklendiği yazmıştır.⁹⁰ Hava şartlarından dolayı Mezopotamya'da Türklerin daha fazla şansa sahip olduğunu ileri süren *La Época* Kütü'l-Amâre'de 10.000 civarında İngiliz kuvvetinin yüz kırk gündür kuşatma altında olduğunu aktarmıştır.⁹¹ “*Bölgede İngilizler gerçekten boğulmuş durumda*” yorumunda bulunan *La Correspondencia Militar*, bataklıklar arasında dar bir alanda yürümek zorunda kalan İngilizlerin çok sayıda kayıp verdiğini yazmıştır. Yardım birliklerinin Kütü'l-Amâre'ye sadece 25 kilometre kadar uzakta olsalar da oraya gitmelerinin zor olduğunu ve bu seferin İngilizler için tam bir felaketle sonuçlanabileceği yorumunda bulunan gazete İngilizlerin Ruslardan yardım beklediğini kaydetmiştir.⁹² “*Türkler, silahları ve ekmekleri*

⁸⁶ *La Correspondencia de España*, 16 Nisan 1916, s. 1; *La Época*, 16 Nisan 1916, s. 1; Abidin Ege, *Çanakkale, Irak ve İran Cephelelerinden Harp Günlükleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 294.

⁸⁷ *El Correo Español*, 29 Nisan 1916, s. 2; *El Globo*, 29 Nisan 1916, s. 2; *La Correspondencia Militar*, 29 Nisan 1916, s. 2; *La Época*, 29 Nisan 1916, s. 1.

⁸⁸ *El Día de Madrid*, 27 Mayıs 1916, s. 3.

⁸⁹ *La Correspondencia Militar*, 17 Nisan 1916, s. 3; *El Siglo Futuro*, 18 Nisan 1916, s. 2. *El Imparcial*, 25 Nisan 1916, s. 2.

⁹⁰ *El Correo Español*, 27 Nisan 1916, s. 2; *El Siglo Futuro*, 27 Nisan 1916, s. 2.

⁹¹ *La Época*, 27 Nisan 1916, s. 2; 28 Nisan 1916, s. 2.

⁹² *La Correspondencia Militar*, 28 Nisan 1916, s. 1.

olduğunda mükemmel askerlerdir.” yorumunda bulunan *La Guerra Ilustrada*, Rusların yakında Bağdat’a doğru ilerleyeceklerini iddia ederek bu durumun Almanlar için olduğu kadar İngilizler içinde pek sevindirici olmayacağını altını çizmiştir.⁹³ *El Siglo Futuro*, Londra raporlarına dayandırdığı haberinde Türklerin Kûtü'l-Amâre’yi ele geçirme yolunda olduğunu ileri sürmüştür.⁹⁴ İspanya basınına bakıldığında İngilizlerin savaş alanında Türkler karşısında oldukça zorluk çektikleri anlaşılmaktadır. *La Época*’nın sıklıkla İttifak devletlerin haber kaynaklarını da kullanmaları savaşın seyri hakkında daha doğru tahminlerde bulunmasını sağlamıştır.

İngilizlerin Kûtü'l-Amâre’de Teslim Olmaları

Türk tarafının tüm engellemelerine rağmen İngilizler, 16-29 Nisan 1916 tarihleri arasında erzak, ilaç ve balık ağlarını içeren 8 ton kadar malzemeyi kuşatma altındaki birliklerine ulaştırmıştır. Ancak bu durum kuşatmanın seyrini değiştirememiştir.⁹⁵ *Vida Marítima*, “Kûtü'l-Amâre’de kuşatılan İngiliz General Townshend komutasındaki birliklerden Büyük Britanya’yı derinden endişelendiren haberler var. Çünkü yardımına gönderilen kuvvetler avantaj elde etse de, daha sonra geri çekilmek zorunda kaldılar.” yorumunda bulunmuştur.⁹⁶ Nitekim Kûtü'l-Amâre’de yaklaşık beş aydır Osmanlı kuşatması altında bulunan General Townshend, Ruslardan yardım alamaması ve İngilizlerin göndermeye çalıştığı erzakın çoğunun Osmanlı birlikleri tarafından ele geçirilmesi sebebiyle hiçbir kurtuluş ümidinin kalmadığını anlayarak 29 Nisan’da teslim olmuştur. Türk kaynaklarına göre 5 general, 277 İngiliz subay, 274 Hintli subay ve 13.300 asker esir alınmıştır.⁹⁷ 30 Nisan’da İspanya basınında Kûtü'l-Amâre’nin teslim olduğu ve 13.000 İngiliz askerinin esir alındığı kamuoyuyla paylaşılmıştır. Haberlerde İngiliz Savaş Ofisi’nin “Yüz kırk üç gün süren ve asla unutulmayacak bir cesaretle gerçekleştirilen bir direnişin ardından General Townshend, mühimmat ve erzaktan yoksun olarak teslim olmaya zorlandı.” açıklamasına yer verilmiş ve İngiliz kuvvetlerinin teslim olmadan önce geriye kalan mühimmatı imha ettikleri aktarılmıştır.⁹⁸ *España y*

⁹³ *La Guerra Ilustrada*, No.52, s. 828; Mayıs 1916, No.61, s. 961-962.

⁹⁴ *El Siglo Futuro*, 27 Nisan 1916, s. 2.

⁹⁵ Edward J. Erickson, *Dünya Savaş Tarihi: I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti, 1914-1918*, Cilt IV, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 141.

⁹⁶ *Vida Marítima*, 30 Nisan 1916, s. 3.

⁹⁷ BOA, BEO. 4411/330793_4.

⁹⁸ *El Correo Español*, 30 Nisan 1916, s. 1-2; *El País*, 30 Nisan 1916, s. 2; *La Correspondencia de España*, 30 Nisan 1916, s. 3; *La Época*, 30 Nisan 1916, s.1; *El Imparcial*, 30 Nisan 1916, s. 2; *El Siglo Futuro*, 30 Nisan 1916, s. 1. *La Accion*, 30 Nisan 1916, s. 3.

América ise İrlanda'daki devrim, büyük bir savaş gemisinin kaybı ve Kûtü'l-Amâre'nin teslim olması sebebiyle son iki haftanın İngilizler için son derece üzücü geçtiğini yazmıştır.⁹⁹

Türk gazetelerinde yer alan İngiliz General Townshend'in kayıtsız şartsız teslim olduğu şeklindeki haberleri aktaran *El Correo Español*, Türklerin büyük miktarda ganimet ele geçirdiğini ve Townshend ile ekibinin İstanbul'a götürüldüğünü yazmıştır.¹⁰⁰ "Kûtü'l-Amâre Zaferi" başlığıyla verdiği haberde *El Imparcial*, İngilizlerin birliklerinin ayrılışı için Türklerle tüm topraklarını teslim etmeyi ve 100.000 pound nakit ödemeyi önerdiğini ancak bunun Türkler tarafından reddedildiğini söylemiştir. İngilizlerin kayıtsız şartsız teslim olduğunu aktaran gazete Türklerin büyük miktarda savaş malzemesini ele geçirdiklerini kaydetmiştir.¹⁰¹

29 Nisan'da Binbaşı Nazmi Bey kumandasındaki Türk birlikleri marşlar söyleyerek Kûtü'l-Amâre'ye girmiştir. Kasaba halkı Türkleri büyük sevinç ve tezahüratlarla karşılamıştır. İngiliz askerleri sağlık kontrolünden geçirildikten sonra kendilerine yemek verilmiştir. Kendisine oldukça nazik ve saygılı bir davranılan General Townshend yanındaki bazı subaylarla birlikte Bağdat'a gönderilmiştir.¹⁰² Kûtü'l-Amâre'de zafer kazanıldığı haberi İstanbul'daki kalabalığa Türk subayları tarafından iletilmiştir. Evler, en fakir olanları bile, bayraklarla süslenmiş ve insanlar sokaklarda bu zaferi kutlamıştır. Harbiye Nezâreti ve Alman Büyükelçiliği önünde yoğun bir kalabalık alkışlarla zaferi kutlamıştır. Enver Paşa, tezahürat yapan kalabalığın arasından Saray'a gitmiştir. Öğleden sonra öğrenciler bayraklar ve müzik eşliğinde bir geçit töreni yapmıştır. Haliç ve Boğaz'a demirlemiş gemiler gibi İstanbul evleri de aydınlatmıştır.¹⁰³ Kûtü'l-Amâre zaferi İngilizler için beklemedikleri ağır bir yenilgi olmuştur. Savaşın kazanılması Osmanlı halkı ile askerleri için bir sevinç ve moral kaynağı olmuştur.

Kûtü'l-Amâre Zaferinin Yankıları

Kûtü'l-Amâre'yi teslim alan Halil Paşa 29 Nisan 1916'da bir tebliğ yayınladığı bilinmektedir. Tebliğinde Allah'a şükredip askerlerini tebrik ettikten sonra 300 subay ile 10.000 erini şehit ve yaralı verdiği, İngilizlerin ise kayıplarının 30.000

⁹⁹ *España y América*, 30 Nisan 1916, s.382.

¹⁰⁰ *El Correo Español*, 1 Mayıs 1916, s. 2.

¹⁰¹ *El Imparcial*, 2 Mayıs 1916, s. 2.

¹⁰² Saygı, *age.*, s. 92-94; *La Correspondencia de España*, 5 Mayıs 1916, s. 1.

¹⁰³ *La Acción*, 1 Mayıs 1916, s. 4; *La Correspondencia de España*, 2 Mayıs 1916 s. 1; *Tasnîr-i Efkâr*, 2 Mayıs 1916, s. 1; *Tanin*, 1 Mayıs 1916, s. 4.

kişi olduğunu açıklamıştır. Ayrıca İngiliz ordusundan 5 general, 481 subay ve 13.300 er olmak üzere 13.786 askeri esir aldıklarını belirtmiştir.¹⁰⁴ *La Correspondencia de España*, *Carnarvon*'dan aktardığı haberde General Townshend'in 143 gün süren, büyük bir kararlılık ve cesaretle yürütülen uzun süreli savunmasından övgüyle söz etmiştir.¹⁰⁵ *El Globo* ise “*Türklerin veya İngilizlerin şerefini alkışlamalıyız: İlkinin olağanüstü azminden dolayı; ikincisini takdire şayan direnişlerinden dolayı*” yorumunda bulunmuştur.¹⁰⁶ “Kûtü'l-Amâre'nin Düşüşü” başlığıyla verdiği haberde *El Correo Español*, gazetelerde bu düşünün etkilerinin sadece Doğu'da değil İngiltere'de de hissedileceğini yazıldığını ve cesur Türk askerlerinin başarılarından dolayı tebrik edildiğini aktarmıştır.¹⁰⁷ *La Guerra Ilustrada*, “*Kötü hazırlanmış ve kazanma imkânları yetersiz olan İngilizlerin Bağdat seferi tamamen başarısız oldu.*” yorumunda bulunmuştur.¹⁰⁸ İngiliz Savaş Bakanlığı'nın savunmasını askerî bir belgeden çok bir avukatın savunmasına benzeten *ABC*, “*İtilaf orduların büyük sayısı göz önüne alındığında, elbette, 14.000 askerin kaybı ciddi değildir.*” dedikten sonra bunun Doğu'da İngiliz itibarına büyük darbe vurduğunu ifade etmiştir. Gazete, Türklerin İngilizlere karşı harekâta devam etmeleri durumunda bölgedeki İngiliz saygınlığına daha da zarar verebileceklerini yazmıştır.¹⁰⁹ *La Lectura Dominical*, Avrupa gazetelerinin, hatta birçok İtilaf ülke gazetesinin bile, Kûtü'l-Amâre yenilgisini Doğu'da İngiliz itibarının ciddi sarsılması olarak gördüğünü sayfalarına taşımıştır.¹¹⁰ *La Correspondencia de España* gazetesi ise saygın bir Türk paşası olarak belirttiği fakat ismini vermediği bir yetkilinin ağzından Kûtü'l-Amâre zaferinin en çok Afganistan, Belucistan ve Hindistan'da İngiliz itibarına zarar vereceğini söylediğini aktarmıştır. İngiliz politikacıların yıllarca İngiliz halkından savaş hakkındaki gerçekleri sakladığını ileri süren gazete, “*Bir avuç İngiliz politikacı İngiliz halkını şaşırtdı.*” yorumunda bulunmuştur.¹¹¹

Kûtü'l-Amâre'de etrafı sarılmış İngiliz birliklerinin yiyecekleri tükendikten sonra yardım beklediklerini, İngilizlerin bölgeye yardım göndermeye çalıştığını

¹⁰⁴ Erhan Çıfci (Haz.), *Kütü'l-Amâre Kabramanı Halil Kut Paşa'nın Hatıraları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 161-162.

¹⁰⁵ *La Correspondencia de España*, 1 Mayıs 1916, s. 1.

¹⁰⁶ *El Globo*, 2 Mayıs 1916, s. 1.

¹⁰⁷ *El Correo Español*, 2 Mayıs 1916, s. 2.

¹⁰⁸ *La Guerra Ilustrada*, No.91, s. 1382.

¹⁰⁹ *ABC*, 1 Mayıs 1916, s. 10.

¹¹⁰ *La Lectura Dominical*, 6 Mayıs 1916, s. 10.

¹¹¹ *La Correspondencia de España*, 6 Mayıs 1916, s. 1.

ancak bunda da başarılı olamadıklarını yazan İspanya basını, General Townshend'in serbest kalmak için Türklere *El Imparcial*'ın belirttiği miktarın on katı yani bir milyon sterlin önerdiği ancak bu teklifin reddedildiğini iddia etmiştir. Teslim olan İngiliz kuvvetlerinin 5'i general, 277'si İngiliz ve 247'si Hintli subay ve 13.500'den fazla askerden oluştuğunu bildirilerek "Teslimiyet, İngiltere'nin Çanakale Boğazı'ndaki yenilgisinin yıldönümüne denk geldi." yorumunda bulunulmuştur.¹¹² İspanya Basını Almanya'nın Berlin ve Nauen şehirlerinden aktardığı haberlerde esir edilen askerlerin yüzde 25'nin İngiliz olduğu, Türklerin 20 makineli tüfek, 5.000 tüfek, büyük miktarda top ve piyade mühimmatı, otomobil ve üç uçağı ganimet olarak aldığı yazmıştır.¹¹³

İspanya Basını dünyadaki farklı gazetelerin çeşitli değerlendirmelerini de sayfalarına taşımıştır. *Norddeutsche Allgemeine*, Türk halkı güçlü düşman birliklerine karşı kazandığı mücadelenin sonucuna gururla bakabilir yorumunda bulunurken Danimarka gazetesi *Koebenhavn*, Mezopotamya harekâtının İngiltere'nin savaş tarihine gölge düşürdüğünü ve Doğu'da İngiliz itibarına ilk darbeyi vurduğunu belirtmiş ayrıca Türklerin itibarının arttığı yorumunda bulunmuştur.¹¹⁴ Hollanda gazeteleri *Handelsblad*, İngilizlerin oldukça ağır bir yenilgi aldığından *Nieuwe Rotterdamsche Courant* ise Kütü'l-Amâre'nin İngilizlerin saygınlığına büyük bir darbe vurduğundan bahsederek İngilizlerin bu durumu telafi etmek için çok şey yapmaları gerektiği yorumunda bulunmuştur.¹¹⁵ Norveç basını, Kütü'l-Amâre'nin alınmasını Türk başarısı olarak nitelendirerek Türklerin İngiliz saygınlığına ağır bir darbe indirdiğini belirtmiştir. İsviçre gazetesi *Berner Intelligenzblatt*, Kütü'l-Amâre yenilgisinin askerî bir yenilgiden daha fazlası olduğunu, milyonlarca Müslüman tebaası olan İngiltere'nin Müslüman dünyasında itibar kaybına uğraması üzerinde durmuştur. *Neue Zuericher Nachrichten* ise Mezopotamya'daki İngiliz yenilgisinin Hindistan'da İngiliz saygınlığına zarar verdiğini söylemiştir. Yenilginin Rusya tarafından üzüntüyle karşıladığını yazan gazete, bu yenilgiyi İngilizlerin Gelibolu'dan çekilmesine benzetmiş ve her ikisinin de Yakın Doğu'daki İngiliz saygınlığını alışı ederek bunun Uzak Doğu'da derin bir baskı oluşturacağı yorumunda bulunmuştur.¹¹⁶

¹¹² *La Época*, 2 Mayıs 1916, s. 2; *El Imparcial*, 3 Mayıs 1916, s. 4; *La Correspondencia Militar*, 3 Mayıs 1916, s. 2.

¹¹³ *El Correo Español*, 10 Mayıs 1916, s. 1; *El Siglo Futuro*, 10 Mayıs 1916, s. 2; *El Globo*, 11 Mayıs 1916, s. 1; *La Correspondencia de España*, 11 Mayıs 1916, s. 1; *Heraldo Militar*, 12 Mayıs 1916, s. 2.

¹¹⁴ *La Correspondencia Militar*, 3 Mayıs 1916, s. 2.

¹¹⁵ BOA, HR. SYS. 2420/22_1.

¹¹⁶ *El Siglo Futuro*, 7 Mayıs 1916, s. 1.

Fransız *Victoire*;

“Türkiye bu savaşta İngiliz dostlarımıza şans getirmede; Gelibolu’daki büyük başarısızlığının ardından şimdi Mezopotamya’da Kütü’l-Amâre’nin teslim olması geliyor. Bu iki başarısızlık, müttefiklerimizin büyük kara savaşında belli bir deneyimsizliğini gösteriyor. İngiliz Genelkurmay Başkanlığı’nın Mezopotamya’da yaptığı hata Gelibolu’dakinin aynısı; çok iyi bir ordu olan Türk ordusunun gücünü gerçeğe uygun değeri üzerinden tahmin edememiştir.”

yorumunda bulunmuştur.¹¹⁷ Ayrıca General Towshend’in direndiği beş ay boyunca İngilizlerin onu kurtarmak için sadece yetersiz bir birlik göndermesi eleştirilmiştir.¹¹⁸ Fransız yazar Gustave Herve ise Türklerin bu savaşta, İngilizlerin şerefini kırdığını ve İngilizlerin Gelibolu’da yaptıkları hataları Kütü’l-Amâre’de tekrar ettiklerini ileri etmiştir.¹¹⁹ Fransız General Joffre ise İngiliz Savaş Bakanlığı’na İngilizlerin kahramanca savunmasına duyduğu hayranlığı telgrafla bildirmiştir.¹²⁰ Bu haberler Müttefikler arasında fikir ayrılıklarının olduğunu göstermesi ve bölgede İngiltere ile Fransa arasında ileride yaşanacak rekabet hakkında ipucular vermesi bakımından önemlidir.

Alman basını bu başarıyı kendilerine mal etme çabası içine girmiştir. Benzer şekilde *The Times* gazetesi de Kütü’l-Amâre’deki Türk başarısını Mareşal Goltz’un daha önceki hazırlığına bağlamaya çalışmıştır.¹²¹ Bu durum Türklerin burada ne kadar büyük bir zafer elde ettiğinin bariz bir ispatıdır.¹²² Bulgar gazetesi *Voenni İzvestiya*, Kütü’l-Amâre zaferinin Çanakkale galibiyetinden sonra Türk ordusunun siciline parlak bir sayfa olarak geçtiğine ve bu galibiyetin İngiltere’ye indirilen önemli bir darbe olduğundan bahsetmiştir.¹²³ Ayrıca Almanya Genelkurmay Başkanı Erich von Falkenhayn¹²⁴ ve Bulgar Generali Schekow Kütü’l-Amâre zaferinden dolayı Bulgar Ordusu adına Enver Paşa’yı

¹¹⁷ *El Globo*, 17 Mayıs 1916, s. 1.

¹¹⁸ *El Siglo Futuro*, 16 Mayıs 1916, s. 2; *La Correspondencia de España*, 17 Mayıs 1916, s. 1.

¹¹⁹ *Servet-i Fünûn*, 5 Mayıs 1332.

¹²⁰ *La Correspondencia de España*, 7 Mayıs 1916, s. 1.

¹²¹ *The Times*, 1 Mayıs 1916, s. 8.

¹²² Akın Çelik - Mustafa Selçuk, “Tarafların Basınında Kutü’l Amare Zaferi”, *Tarihin Peşinde*, 2016, Sayı 15, s. 320.

¹²³ BOA, HR. SFR. (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Hariciye Nezâreti Paris Sefareti Belgeleri). (04), 283/75_1.

¹²⁴ *La Correspondencia de España*, 6 Mayıs 1916, s. 1.

tebrik etmiştir.¹²⁵ İspanya basınının dünya basınında yaşanan gelişmeleri takip etmesi ve okuyucularıyla paylaşması konu hakkındaki ilgisini göstermektedir.

Türk gazetesi *Tanin* ise 1915 yılının sonbaharında İngilizlerin ve İtilaf devletlerinin Bağdat'ın hemen düşeceğini düşündüklerini ancak General Townshend'in geri çekilmek ve daha sonra teslim olmak zorunda kaldığını kaydetmiştir. Gazete, 29 Kasım 1915'te, savaş alanındaki Türklerin binden fazla İngiliz cesedini saydığını, Aralık ayında İngiliz gazetelerinin Irak'taki İngiliz kayıplarının 25.000 kişi olarak tahmin ettiklerini bildirmiştir. Ocak 1916'da İngilizlerin 8.500 daha asker kaybettiklerini yazan gazete, Mart ayında 5.000'den fazla, Nisan ayında 10.000'den fazla kayıp verdiklerini ve Kütü'l-Amâre'de 13.000 İngiliz askerinin esir alındığını haber vermiştir. Gazete böylece toplam İngiliz zayıyatının 100.000'den fazla olduğunu ileri sürmüştür.¹²⁶ Ancak bu rakam abartılıdır. Halil Paşa'nın yaptığı açıklamaya bakıldığında İngilizlerin kayıplarının bunun yarısından az olduğu anlaşılmaktadır.¹²⁷ Osmanlı askeri yetkililer cephedeki askerin kahramanlığını yaşatmak için özellikle Mayıs ayı boyunca Kut Zaferi ile ilgili birçok yazı, yorum, makale ve resim yayınlanmıştır.¹²⁸

İlerleyen günlerde İngiliz ordusunun teslim olması İngiliz kamuoyunda tartışmalara yol açmıştır. İngiliz basını bölgenin zorlu iklim şartlarından, nehir taşkınlarından ve General Townshend'in kahramanlıklarından bahsederek kamuoyundaki tepkiyi azaltmaya çalışmıştır.¹²⁹ İngiliz Kralı askerlere gönderdiği telgrafta İngilizlerin yenilgisini sel ve kötü hava koşullarına bağlamış ve askerlerin mümkün olan her şeyi yaptığı ileri sürmüştür.¹³⁰ İngilizlerin Kütü'l-Amâre'de 600'ü subay olmak üzere 8.970 asker kaybettikleri iddiasının aksine, Türkler burada 615'i subay olmak üzere 12.597 askeri esir aldığını resmen açıklamıştır. Padişah ise zafer kazanan subayları ödüllendirmiştir.¹³¹ Ancak *Daily Mail* gazetesinde bir yazı kaleme alan Lovat Fraser, İngiliz yöneticilerin Kütü'l-Amâre yenilgisi karşısında takındıkları tavrı eleştirerek “*Bizim için kuşatma kuşatma, başarısızlık başarısızlık ve teslimiyet teslimiyettir.*” yorumunda bulunmuştur. Lord Curzon tersini söylese de Kütü'l-Amâre yenilgisinin bir felaket ve trajedi olduğunu ve bunun inkâr edilemez olduğu düşünen Fraser, yenilgiyi İngiliz

¹²⁵ *La Correspondencia de España*, 4 Mayıs 1916, s. 1.

¹²⁶ Aynı yer.

¹²⁷ *El Siglo Futuro*, 7 Mayıs 1916, s. 1.

¹²⁸ Çelik - Selçuk, agm., s.308-309, 320.

¹²⁹ agm., s. 320.

¹³⁰ *La Correspondencia de España*, 5 Mayıs 1916, s. 1.

¹³¹ *La Época*, 8 Ağustos 1916, s.1; *El Siglo Futuro*, 8 Ağustos 1916, s. 2.

kuvvetlerinin gelmiş geçmiş en büyük teslimiyeti olarak değerlendirmiştir.¹³² *The Times* ise “*affedilemez hatalar*” nedeniyle Kütü’l-Amâre’de İngilizlerin başarısız olduğu ileri sürmüş ve burayı kurtarmak için yapılan girişimi “*pahalı başarısızlık*” olarak tanımlamıştır.¹³³

Kütü’l-Amâre’de İngilizlerin aldığı yenilginin yankıları sürerken Osmanlı Devleti esirlerle ilgili iş ve işlemleri yapmıştır. General Townshend birliklerine ait hasta ve yaralıların eşit sayıda Türk ve Müslüman tutsaklarla takas edilmesi amacıyla İngiltere Kütü’l-Amâre’ye gemiler göndermiştir.¹³⁴ 4 ve 6 Mayıs 1916 tarihlerinde 450 hasta ve yaralı İngiliz askeri nakledilmiştir.¹³⁵ Kütü’l-Amâre’nin teslim olmasıyla serbest bırakılan Türk esirleri Mayıs 1916’nın ortalarında Bağdat’a ulaşmaya başlamıştır.¹³⁶ Daha sonra İstanbul’a getirilen General Townshend Adalarda gözetim altında tutulmuştur.¹³⁷ Esir alınan İngiliz askerlerinin Çorum, Yozgat, Kırşehir, Boğazlıyan, Eskişehir, Çankırı, Konya, Şereflikoçhisar ve Aksaray’da hazırlanacak esir kamplarına yerleştirilmeleri, bunlar yeterli olmadığı takdirde Ermenilerden boşalan köy ve kasabalardan faydalanılması hatta uygun görülen köy ve kasabaların boşaltılarak bunlara tahsisi öngörülmüştür.¹³⁸ İstanbul Hükûmeti, esir askerlerin ihtiyaçları ve taleplerini dikkate almıştır.¹³⁹ General Townshend, savaşın sonunda Osmanlı Devleti’nin ateşkes antlaşması imzalaması için İngilizlerle ara buluculuk görevi yapmıştır.

Sonuç

Yüz kırk üç gün devam eden Kütü’l-Amâre Kuşatması ve İngiliz askerlerinin Osmanlı ordusu tarafından koşulsuz bir şekilde teslim alınması, İngiliz askerî tarihinde ciddi etkilere yol açmıştır. Kütü’l-Amâre Kuşatması’na giden süreç ve kuşatma bu mücadelenin en önemli safhası oluşturmaktadır. Birçok ülke basını gibi İspanya Basını da yaşanan gelişmeleri dikkatle takip etmiş ve konu hakkında birçok haber yayımlamıştır. Bölge hakkında okuyucularına tanıtıcı bilgiler sunan İspanya basını, bölgede yaşanan gelişmeleri Berlin, İstanbul, Londra, Nauen,

¹³² *El Siglo Futuro*, 26 Mayıs 1916, s. 2.

¹³³ *The Times*, 31 Mayıs 1916, s. 9.

¹³⁴ *La Época*, 4 Mayıs 1916, s. 2; *El País*, 5 Mayıs 1916, s. 2.

¹³⁵ *El Siglo Futuro*, 9 Mayıs 1916, s. 2; *La Correspondencia Militar*, 9 Mayıs 1916, s. 2; *La Época*, 9 Mayıs 1916, s. 1.

¹³⁶ *El Día de Madrid*, 16 Mayıs 1916, s. 3.

¹³⁷ *El Siglo Futuro*, 2 Haziran 1916, s.2; *El País*, 1 Haziran 1916, s. 2.

¹³⁸ BOA, DH. ŞFR. 63/146_11; DH. ŞFR. 63/147; DH. ŞFR. 63/149.

¹³⁹ BOA, HR. SYS. 2229/32_2.

Norden, Paris, Roma ve Viyana gibi farklı şehirlerde bulunan kaynaklardan takip etmiş ve gelişmeleri okuyucularıyla paylaşmıştır. İspanya Basını, Ocak 1916'da Kûtü'l-Amâre Kuşatması'nın başladığı bir dönemde Osmanlı Devleti'ne Enrigue Dominguez Rodino ile Javier Bueno adında iki muhabir göndermiştir. Ancak bu muhabirler Çanakkale Muharebeleri'ni cepheden izlemek için izin almıştır. İspanya Basını'nın doğrudan bölgeden haber aktaracak kaynaklarının olmaması ve sürekli olarak başka haber kaynaklarını kullanması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Bu durum haberlerin aktarıldığı ülkenin yaklaşımının İspanya basınına da yansımaya zaman zaman sebep olmuştur.

İspanya'nın savaşta tarafsız bir ülke olması basın için daha özgür bir haber ortamı oluşturmuş olsa da İspanya basının objektif davrandığı söylenemez. Bazı basın organlarının yayın politikaları çerçevesinde haber yaptıklarını görülmüştür. Bunun şekillenmesinde gazetelerin kullandıkları haber kaynakları da etkili olmuştur. *La Correspondencia Espana*, *La Mañana*, *El Globo ve España y América* daha çok İtilaf devletlerinin bakış açısıyla, *El Correo Español*, *El Imparcial*, *El Siglo Futuro ve La Guerra Ilustrada* gibi yayın organların daha çok İttifak bakış açısıyla haber yayımladıkları görülmüştür. *La Epoca*'nın her iki tarafın haber kaynaklarını kullanması daha isabetli tahminler yapabilmesine olanak vermiştir. Özellikle *El Correo Español*, Kûtü'l-Amâre Kuşatması'nın en başından itibaren İngilizlerin teslim olacağı yönündeki görüşünü birçok kez dile getirmiş ve bu öngörüsünde de haklı çıkmıştır.

Savaşın taraflar için oldukça zorlu geçtiği haberlerden anlaşılmaktadır. Kötü hava koşulları, çamur ve bataklıklar, gıda sıkıntısı, lojistik diğer sıkıntılar tarafları en çok zorlayan unsurlar olmuştur. İspanya Basını İngiliz ve Alman basınının Kûtü'l-Amâre'deki Türk başarısını Almanların hazırlıklarına bağlama görüşünü genel olarak paylaşmıştır. Nitekim bu bakış açısı Çanakkale Cephesi'ndeki Osmanlı başarısı içinde sergilenmiştir. *El Siglo Futuro*, İtilaf devletlerinin geri çekilmesini Alman silahlarına bağlayarak Türklerin başarılı savunmalarını göz ardı etmiştir. İngilizler ise uğradıkları başarısızlığı genellikle Osmanlı ordusunda bulunan Alman askerî kadrosuna bağlamış ve başarıda büyük payı olan Türk askerinin rolünü bir türlü kabul etmek istememiştir. Fakat Selmân-ı Pâk Meydân Muhârebesi sırasında Goltz Paşa'nın henüz Bağdat'a gelmediği hatırlanmalıdır. Ayrıca Selmân-ı Pâk'tan Kûtü'l-Amâre Kuşatması'na kadar meydana gelen olaylar Nureddin Bey'in sevk ve idaresi altında gerçekleşmiştir.¹⁴⁰

İspanya Basını genel olarak, Türklere ılımlı yaklaşanları dâhil, İtilafların Kûtü'l-Amâre'de yaşadıkları yenilgiyi Almanların Türklere olan desteğine, İtilafların yaptıkları hatalara, iklim ve doğa koşullarına bağlamıştır. Türklerin

¹⁴⁰ *El Siglo Futuro*, 11 Ocak 1916, s. 2; Mehmed Emin, *Selmân-ı Pâk Meyden Muhârebesi (Katesifon) ve Zeyli*, Dersaadet 1337, s. 1.

neden kazandıklarından çok İtilafların neden kaybettikleri üzerinde yoğunlaşan İspanya basını, İtilaf kuvvetleri arasındaki koordinasyon eksikliği, taktiksel hatalar ile Kûtü'l-Amâre ve çevresindeki coğrafi zorluklara dikkati çekmiştir. Genel olarak İngilizlerin başarılı bir mücadele vererek Türklere karşı sonuna kadar mücadele ettikleri ancak en çok açlık sebebiyle teslim olmak zorunda kaldıkları ve Çanakkale'de yapılan taktiksel hataların burada da tekrar edildiği üzerinde durulmuştur. İngilizlerin Kûtü'l-Amâre'deki yenilgisinin İngiliz saygınlığına gölge düşürdüğü üzerinde ısrarla duran İspanya basını, Osmanlı Devleti'nin bölgeyi savunmak için verdiği mücadeleyi çoğu zaman göz ardı etse de bazı İspanyol gazete ve yazarlarının Türklere teslim olduklarını belirtmek gerekir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul.

Bâbîâlî Evrak Odası Evrakı (BEO.)

4351/326325; 4362/327084; 4411/330793_4.

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti (DH. EUM.).

4. Şb. 1/24; 7. Şb. 1/46_3; 7. Şb. 2/28; VRK. 25/2;

Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi (DH. ŞFR.)

63/146_11; 63/147; 63/149; 454/151; 467/117; 471/74_1a; 473/131.

Hariciye Nezareti Mütenevvia Kısmı Evrakı (HR. MTV)

768/6_11.

Hariciye Nezâreti Paris Sefareti Belgeleri (HR. SFR.)

(04), 283/75_1.

Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS.)

2108/6_20; 2193/25; 2229/32; 2229/32_2; 2420/22_1.

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi (ATASE), Ankara.

Birinci Dünya Harbi (BDH)

549-2133-004; 3605-10-20-16; 551.2140.102-1.

Kitaplar ve Makaleler

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Irak-İran Cephesi 1914-1918 (1979). Cilt I, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi (1979) Cilt III, Kısım 1, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara.

- AHMET İZZET PAŞA (1992) *Feryadım*, Cilt I, Nehir Yayınları, İstanbul.
- AKANDERE Osman (2019) Kutü'l Amare'de Esir Alınan İngiliz Ordusundaki Hintli Müslüman Askerlerin Durumu, *Bellek*, Cilt I, Sayı 1, s. 53-68.
- ATABEY Figen (2017) Öncesi ve Sonrası ile Osmanlı'nın Kutü'l-Amâre Zaferi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt X, Sayı 53, s. 205-215.
- BAYUR Yusuf Hikmet (1983) *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt III, Kısım 3, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- BELEN Fahri (1966) *Birinci Dünya Harbi, Türk Harbi, 1917 Yılı Hareketleri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- BİLGE Mustafa L. (2002) Kutül'amare, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, Cilt XXVI, s. 502-503.
- ÇELİK Akın – SELÇUK Mustafa (2016) Tarafların Basınında Kutü'l Amare Zaferi, *Tarihin Peşinde*, Sayı 15, s. 301-327.
- ÇİFCİ Erhan (Haz.) (2015) *Kutül'amare Kahramanı Halil Kut Paşa'nın Hatıraları*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- EGE Abidin (2011) *Çanakkale, Irak ve İran Cepbelerinden Harp Günlükleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- ERİCKSON Edward J. (2011) *Dünya Savaş Tarihi: I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti, 1914-1918*, Cilt IV, Timaş Yayınları, İstanbul.
- GARDNER Nikolas (2016) *Kutül-Amâre, Mezopotamya'da Bir Savaş (1915-1916)*, Çev. Mehtap GÜN, Nesil Yay. İstanbul.
- KARAL Enver Ziya (1996) *Osmanlı Tarihi*, IX, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- [KUT] Halil Paşa (1972) *İttihat ve Terakki'den Cumhuriyete Bitmeyen Savaş*, Yay. Haz. M. Taylan SORGUN, 7 Gün Yayınları, İstanbul.
- KÜÇÜKVATAN Mahir (2013) İngiliz Basınında Osmanlının Kutül-Amare Zaferi, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt XIII, Sayı 26, s. 55-85.
- Mehmed Emin (1338) *Selmân-ı Pâk Meyden Muhârebesi (Katesifon) ve Zeyli*, Dersaadet.
- Mehmet Kenan (1928) *Büyük Harbde İran Cephesi*, Büyük Erkân-ı Harbiye Reisliğı Ankara Matbaası, Cilt I.
- METİN Barış (2016) Türk Basınına Göre Birinci Dünya Savaşı'nda Kutü'l Amâre Zaferi, *Kütü'l Amâre Zaferi'nin 100. yılı münasebetiyle I. Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi Uluslararası Sempozyumu: Bildiriler*, Mardin, 28-29 Nisan 2016 / Yay. Haz. Orhan NEÇARE, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, s. 97-126.
- MOBERLY Frederick James (1928) *Irâk Seferi*, (Çev. Binbaşı Cemal), Cilt II, İstanbul.

- OLGUN Said – Babaoğlu, Resul (2020) Dönemin Kaynaklarına Göre Kutü'lâmâre Zaferi (Toplu Bir Değerlendirme), *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt XXXIX, Sayı 67, s. 477-502.
- SAKİN Serdar (2010) Birinci Dünya Savaşı'nda Irak Cephesinde Osmanlı Devleti ile İngiltere Arasındaki Çarpışmalar (1915), *Akademik Bakış*, Cilt IV, Sayı 7, s. 133-152.
- SABİS Ali İhsan (1990) *Harp Hatıralarım (Birinci Cihan Harbi)*, Cilt II, Nehir Yayınları, İstanbul.
- SAYGI Tarık (2011) *İngiliz Generali Townshend ve Türkler*, Paraf Yayınları, İstanbul.
- TAŞ N. Fahri (2016) Kutü'l-Amâre Zaferi'nin Siyasi Sonuçları, *Kütü'l Amâre Zaferi'nin 100. Yılı Münasebetiyle I. Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi Uluslararası Sempozyumu: Bildiriler*, Mardin, 28-29 Nisan 2016 / Yay. Haz. Orhan NEÇARE, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, s. 483-497.
- TAŞ N. Fahri (2018) Selmân-ı Pâk Meydan Muhârebesi, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE)* Cilt XI-II, s. 101-125.
- TAUBE (1915) El Retroceso Ingles En Mesopotamia (İngilizlerin Mezopotamya'da Geri Çekilmesi), *El Correo Español*, 7 Aralık 1915, s. 1.
- (1916) El Sitio de Kut El-Amara (Kütü'l-Amâre Kuşatması), *El Correo Español*, 21 Ocak 1916, s. 1.
- TOWNSHEND Charles V.F. (2007) *Irak Seferi ve Esaret*, Tercüme: Tarih-i Asker-i Osmanî Encümeni, Sad. Recep Ahıskalı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- (2012) *Mezopotamya Seferim*, Çev. Gürol KOCA, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- TUNCER Hüner (2011) *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu, Osmanlı İmparatorluğu ve Birinci Dünya Savaşı*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- TÜRKMEN Zekeriya (2014) Birinci Dünya Harbinde Irak Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi, *1914'ten, 2014'e 100. Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak Uluslararası Sempozyumu*, 20-21 Kasım 2014, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, s. 381-434.
- ÜZEN İsmet (2008) Türklerin Kutü'l-Amâre Kuşatması Sırasında İngiliz Ordusunda Bulunan Hintli Askerlerin Tutumu (Aralık 1915-Nisan 1916), *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, s. 81-102.

Sürelî Yayınlar

ABC

El Correo Español

El Día de Madrid

El Globo

El Imparcial

El Liberal

El País

El Siglo Futuro

España

España y América

Heraldo Madrid

Hojas Selectas

Ilustración Artística

La Accion

La Correspondencia de España

La Correspondencia Militar

La Época

La Guerra Ilustrada

La Lectura Dominical

La Manana

Manchester Evening News

Mundo Gráfico

Newcastle Jurnal

Servet-i Fünûn

Tanin

Tasvîr-i Efkâr

The Times

Vida Marítima

İnternet Kaynakları

Turkey, Mesopotamia and the Middle East (Türkiye, Mezopotamya ve Ortadoęu).

http://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/firstworldwar/maps/mesopotamia_turkey.htm (Erişim Tarihi: 14 Haziran 2021).

Ekler

Ek-1: Bölgenin Haritası - Hanna: Felahiye, Dujaila: Sabis Tepesi, Ctesiphon: Selman-ı Pak

(http://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/firstworldwar/maps/mesopotamia_turkey.htm (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2022))

Ek-2 İngiliz birliklerinin Türkler tarafından yenildiği ve Kûtü'l Amâre'ye çekilmek zorunda kaldığı Ctesiphon (Selman-ı Pak) savaş alanı.

(*Mundo Gráfico*, 1 Mart 1916, s. 15.)

Ek-3 İngilizler tarafından tutulan Basra Körfezi yakınlarındaki Kütü'l Amâre'nin panoramik manzarası.

(*Hojas Selectas*, Ocak 1917, s. 358.)

Ek-4- Kütü'l Amâre'de yaralanan İngiliz askerleri hastane gemisinden indiriliyorlar

(*La Guerra Ilustrada*, Sayı 66, s. 1045.)

Ek-5- “Mezopotamya’da İngiliz başarısızlığı” başlıklı haber

(*La Correspondencia Militar*, 25 Nisan 1916, s. 1.)